

Jakten på den yttre fulländningen

Läkarens inflytande minskar i kroppsfixeringens tidevarv

Den smala, vältränade kroppen har blivit kapital och investeringsobjekt på arbetsmarknaden och på den sociala marknaden. Med sin hårda blanka yta signalerar den sociala ambitioner och att här finns en människa som har kontroll över sig själv. Det säger Karin Johannisson, professor i idé- och läroshistoria vid Uppsala universitet och uppmärksammad för sin bok »Kroppens tunna skal».

INTERVJU

IRÉNE OLSSON
frilansjournalist

Karin Johannisson anser att kroppen har blivit till ett individens eget livsprojekt. Något så dyrbart att man inte längre kritiklöst lämnar över kroppen i exempelvis den behandlande läkarens händer. Här finns, menar hon, ett av skälen till att egenvården ökar.

I ett av bokens kapitel skriver Johannisson om hur medborgarna på 1930-talet uppmanades att hålla sig friska genom att gymnastisera och äta sunt så att de kunde hjälpa till att bygga folkhemmet. I den tidens veckotidningar hyllades den muskulösa manskroppen och även kvinnorna uppmanades att vårda kropp och hälsa med tanke på reproduktionsplikten.

Individperspektiv

I dag när vi har byggt folkhemmet – eller tror oss ha byggt det som Karin Johannisson föredrar att säga – kan väl-

färdsbyggandet inte längre användas som argument för att få medborgarna att sköta sig. Tyngdpunkten när det gäller ansvaret för den egna hälsan har förskjutits från ett samhälls- till ett individperspektiv.

– Vill man vara framgångsrik med folkhälsoarbete i dag måste man vara lite listig och visa att sunda vanor verkligen gynnar individen, säger hon.

Nått de privilegierade

– Det har man lyckats med när det gäller de redan privilegierade, de tar lydigt till sig hälsoinformation därför att de förknippar god hälsa med social rörlighet och andra möjligheter i livet.

– Med de svaga grupperna är det inte lika lätt. Varför skulle den som är utsluten från arbetsmarknaden och som känner sig trött och obehövd bete sig

hälsomedvetet? Kanske har man i stället behov av stundens hälsofarliga njutningar. Man måste se ett tydligt värde i en sund livsstil.

Karin Johannissons påminner om de nymoralistiska tongångar som hördes för några år sedan när prioriteringsutredningen diskuterades. Då slank det ut rykten om att rökare och drinkare skulle lågprioriteras och ställas längst bak i vårdkön.

– Sådana åsikter hörs inte längre, säger hon. I dag förläggs ansvaret allt längre in i kroppen. 1980-talets fixering vid att vi själva ansvarar för vår hälsa balanseras i dag av en sofistikerad genetik och mikrobiologisk forskning. Samtidigt kan man ställa frågan: Hur ska det förebyggande hälsoarbetet utformas om hälsan dels beror på biologiska faktorer som vi inte kan styra och dels på ett komplext fält av livsstilsfaktorer?

Är kroppen i sig »politisk»?

Tesen att den mänskliga kroppen är politisk löper som en röd tråd genom

Karin Johannissons forskningsarbete.

– Vår kropp är inte fix och färdig, bunden till kön och biologi, säger hon. Den omformas hela tiden, beroende på vad samhället bedömer som friskt eller sjukt, manligt eller kvinnligt, skönt el-

”Vår kropp är inte fix och färdig, bunden till kön och biologi”

ler oskönt. Vi skulpterar och skapar om den. Kroppen är en arena där man kan avläsa samhällets värderingar kring vad som är avvikande och normalt.

Hon menar att de faktorer som får oss att lyfta fram olika sjukdoms- och smärtbeteenden är kulturellt bundna. 1980-talets ökade sjuklighet i ett spektrum av diffusa sjukdomar med smärt- och värksyndrom är exempel på detta. Sjukdomarna, som är svåra att läsa av

men som måste tas på allvar, speglar vantrivsel i en stressad tillvaro.

– Självkontroll är exempel på en samhällsvärdering som har högsta prioritet i i dag, säger Karin Johannisson.

– Se på anorexin! Åtstörningar är en spegling inte bara av att vi lever i en smalhetsfixerad tid utan också i en kontrollfixerad. För vad är anorexi annat än att visa att man kontrollerar sin kropp och sitt liv?

– Den hårda vältränade kroppen, befriad från mjukt hull och överflödigt hårväxt, uppfattas som Framgångskroppen. Den signalerar sociala ambitioner, disciplin och kontroll, ett kapital värt att investera på olika marknader: På arbetsmarknaden, på den sociala marknaden och den sexuella.

En symbol för jaget

I en sekulariserad värld, där de politiska ideologierna och religiösa systemen till stor del har brutit samman, har kroppen blivit den tydligaste symbolen för det egna jaget, individen har blivit sitt eget projekt. Och det är ett projekt

»Vill man vara framgångsrik med folkhälsoarbete i dag måste man vara lite listig och visa att sunda vanor verkligen gynnar individen», säger Karin Johannisson, professor i idé- och lärdoms historia.

FOTO: STAFFAN CLAESSON

I en sekulariserad värld, där de politiska ideologierna och religiösa systemen till stor del har brutit samman, har kroppen blivit den tydligaste symbolen för det egna jaget, individen har blivit sitt eget projekt.

terat ett allt större område av människans existens och människan har svarat med att förlägga allt mer av sitt liv till det medicinska fältet.

Nutidsmänniskans reaktion

Hur reagerar nutidsmänniskan med sitt starka kontrollbehov och sin hälsofixering när hon drabbas av svår sjukdom?

– Det finns i dag en hel del dokumenterat i intervjuer med svårt sjuka människor, säger Karin Johannisson. Och det är fascinerande att samtidigt som man i allmänhet godtar den biologiska förklaringsmodellen så har man en stark längtan att förklara sin sjukdom på ett annat plan än det medicinska, bortom celler och mikroorganismer, att skapa mening. Varför just jag? Varför just nu?

som vid sjukdom inte längre lämnas över lika tillitsfullt och kritiklöst i läkarens händer som tidigare. Karin Johannisson ser det inte som en slump att allt fler människor ägnar sig åt egenvård och att försäljningen av receptfria mediciner ökar.

– Visst är det en ironi att läkarna börjar oroa sig när kampanjen för egenvård blivit framgångsrik, säger hon. Skälen till att folk fattar egna beslut i allt större utsträckning är förstås flera: En blandning av ekonomi, individualism och »new age» kan man kanske säga.

– Vissa tycker att det har blivit dyrt att gå till läkaren och få ett recept utskrivet, förtroendet för farmaka har naggats i kanten genom massmediala skräckhistorier samtidigt som intresset för naturmedel har ökat. Man främst handlar det kanske om att man helt enkelt vill delta i besluten om den egna kroppen. Den är det viktigaste man har.

Mitt i trenden av ökad egenvård ser hon paradoxen: Att vi samtidigt lever i en medikaliserad tidsålder, där ibland också existentiella problem behandlas medicinskt.

– Men då får man inte glömma att sjukdom är en av de få socialt accepterade avvikelser som vi har i vårt samhälle. Man kan inte ringa till sitt jobb och säga att man är ledsen eller har ångest, men man kan säga att man är sjuk.

– Detta är ett socialt accepterat sätt att lösa ett problem och det har lett till ett sug efter medikaliserad dialog mellan läkaren och människan. Medicinen har annek-

Tesen att den mänskliga kroppen är »politisk» löper som en röd tråd genom Karin Johannissons forskningsarbete. »Vår kropp är inte fix och färdig, bunden till kön och biologi», säger hon.

– Det är en fundamental aspekt hos människan att hon inte vill reduceras till enbart biologisk kropp. Om sjukdom kan ses som något mer än fientliga attacker mot kroppen betyder det att man skapar en slags logik i det öde man drabbats av.

Till en professor i idé- och lärdoms historia är det frestande att ställa frågan om storsjukhusen har lyckats ersätta kyrktornen inte bara bildligt med sina väl synliga byggnadskroppar utan också symboliskt, som tillflykt för tröst och vård. De tycker hon inte alls.

– Det har ju visat sig att vad många människor menar med god vård är inte alls vad dessa högteknologiserade, hög-effektiva storsjukhus kan erbjuda. Det tycker jag är särskilt intressant eftersom vi befinner oss i en tid av nedskärningar inom vården. Det behöver ju inte vara så att den mest resurs- och kapitalkrävande vården också är den mest relevanta för patienterna.

– Tänk om inriktning på patienternas behov i själva verket också leder till besparingar. •